

Allmänt

Psalmerna kommer i vågor till kyrkorna. Det stämmer med det som Bibeln talar om som särskilda tider; Vederkvickelsens, Vedermodans etc. I Ef 5:19 talas om andliga visor. Ordagrant översatt skulle det heta " av Anden ingivna visor " Anden talar om det som ska komma. Psalmerna och sången är ofta med i början, initiations skedet av en väckelse. Ibland rentav före. T.ex. " Löftena kunna ej svika " Skriven , om jag inte tar fel, 1915. Då fanns det ingen pingströrelse.

Anden liknas i Bibeln vid vinden. Det hebreiska ordet " ruach " är ett starkt ord, ungefär ökenvinden som kommer stötvis och slår i tältväggarna.

Psalmvinden har efter en lång stiltje börjat slå in i de europeiska kyrkorna. I själva verket kom den nog för mer än 10 år sen. Den var i varje fall tidig i Sverige. " Kyrkovisor för barn " som var färdig 1959 fick sin motsvarighet i Tyskland och i Holland 10 år senare. En del av de psalmtexter som skrevs i början av 1960 – talet finns ingen motsvarighet till i de andra kyrkorna. Det stora genomslaget på kontinenten (Amerika vet jag inte mycket om annat än genom traditionella slentrianmässiga häften jag fått från Hymnologiska institutet i New York) – det kom med visorna i mitten av 60 – talet. Det bästa urvalet i New Hymns for a new Day från Geneve och Neue geistliche Lieder från 1967. Samtidigt eller senare i en massa häften från England, Frankrike och öst kyrkorna. Där var man verkligen först ute i Europa. Sen har de ju också fått en snabb spridning i Skandinavien.

Psalmvinden blåser. Utan den arbetar text - och melodimakare fåfängt. Sedan några år tillbaka har situationen varit den att man bara behövt räcka ut handen i vinden för att ta ner vad som behövs.

Läget här just nu;

Arbetet med texterna har – i huvudsak inom ramen för Hymnologiska institutet – pågått ganska reguljärt under hela 60 – talet – enda egentligen tomma året är 1967. De flesta texterna ligger ännu i de på olika sätt granskade och sållade stencilhäftena. En mindre del har utgivits. Bl. a. i " 17 psalmer " 1964. Baptistförbundens " Psalm och sång " 1966 (ett 20 –tal), i norska psalmförslaget (c:a 30), spridda bidrag i en mängd mindre häften. Detta gäller psalmtexter i gammal mening. Visorna har ju fått en mycket större spridning. En del har kommit fram genom småmässorna som använts i experimentförsamlingarna och på annat håll. De finns i " Psalmer och visor " 1970 (6 texter och 7 melodier). Den finaste sammansmältningen av psalm – visa är, tycker jag, Arvid Hellströms " Du räckte ut din hand ".

Just nu är vi vid startsnöret för en utvidgning av psalm och visa i en betydligt större omfattning. Den första samlingen kom strax före jul. Det är radions andaktsbok, i vilken c:a 20 nya saker presenteras, redigerade av Carl – Åke Söderberg. Med sin fina balansering av traditionell och ny ton både i text och melodi, ger det en första, sannolikt ganska riktig bild av hur tilläggsförslaget till svenska psalmboken kommer att vara.

Just nu torde en annan samling lämnat tryckpressarna. Det är " Medmänska " 37 sociala psalmer. Bakom den står Missionsstyrelsen, Luther hjälpen, Diakoninämnden och Sjömansvårdsstyrelsen. Det är alltså i hög grad en kyrkans egen produkt och present till församlingarna – Evangeliska Fosterlandsstiftelsens sångbok torde väl vara tämligen klar vid det här laget. Där ingår c:a 40 texter som kommit från Hymnologiska institutet och Kyrkovisor för barn.

I samlingarna ligger just nu tre samlingar; en stor visantologi " Fred, frihet, rättvisa " som redigerats av Bertil Hallin, vissamlingen " Sätt en ring på hans hand " – rubriken från liknelsen om den förlorade sonen, 27 texter och 12 tonsättare bl.a. en debutant på

området, som vi har anledning att vänta oss mycket av, Inge Löfström. Samt en svit moderna passionspsalmer till koralmelodier av ungefär lika många tonsättare. Den heter " Ställ dig vid hans kors " och följer i långa stycken akterna i Kristi lidandes historia.

I korrektur färdigt att matas in i Gleerups tryckpressar, såvida de inte redan har hamnat där är den nya versionen av " Den svenska tidegården " . I den ingår c:a 40 nytolkningar av latinska hymner. De är befriade från den wallinska retoriken som är så främmande för dessa hymners art – de ser helt annorlunda ut än förut. Det är ett tungt fast dogma med ett skimmer av poesi, ofta lagt över första och sista strofen. Det är en underbar antipoesi kan man tycka, om man kommer från olika slags romantiserad poesipsalm, närmast i tiden den jugendstil som odlades de första årtiondena av 1900 – talet. Bekantskapen med den latinska hymnen är nog min starkaste upplevelse på psalmområdet. Närmre kyrkofäderna och urkristendomen kan man ju inte komma än i psalmerna av Ambrosius, Sedulius och Gregorius den store. Tycker nog att dessa hymner i den förnyade Tidegården är den viktigaste händelsen på psalmfronten just nu. Det är den enda ekumeniska psalm i egentlig mening vi har. Den förenar alla kyrkor. Den har blivit mycket undanträngd i de europeiska lutherkyrkorna. I senaste versionerna av de amerikanska lutherkyrkornas psalmbok " The lutheran hymnary " – den inleds med augsburgska trosbekännelsen – är det mest moderna nyintaget av ett stort antal latinska hymner i J. M. Neals utmärkta översättningar från 1860 – talet. Den victorianska psalmpoesin som finns så mycket av också i The lutheran hymnary ger ett antikvariskt intryck bredvid dessa gamla fria, tidlösa, aktuella hymner från 400 – talet och framåt. Därmed är en bakgrund antydd till det försökshäfte med c:a 75 psalmer och visor som psalmkommittén planerat utge i maj.

Det unika med detta försökshäfte, som väl kan betraktas som det första av det slutgiltiga tilläggshäftet – är att det innehåller både texter och melodier. Såvitt jag vet har detta inte förekommit i något statligt förslag varken i vårt land eller på motsvarande håll. Det är en av Harald Göranssons förtjänster att han så tidigt påvisat att man inte kan tala om psalmförrän man har text och melodi i en riktig förening. Det vanliga är ju att texterna finns först och sen får de melodier. Ibland har det gått i omvänd ordning också. Vad man lätt förbiser i kritiken är att de ännu så länge melodilösa texterna är kollektiva sångtexter. Det är något fel om den text som tonsättarna – antingen det är frågan om vis – eller koralmelodi – inte reagerar på. Väcker en text inte någon slags genklang i en tonsättare kommer den inte heller att göra det i församlingarna. Det är något som är radikalt fel med den i lika hög grad som om den ur innehållssynpunkt kan placeras under fem olika rubriker. Det kan kanske bli en fin solosång av en eller annan text. Men då är det ju fråga om något helt annat.

Påfallande är också att så pass mycket nytt textmaterial presenteras i försökshäftet – mer än hälften – och detta fastän sex samlingar kommit ut några månader tidigare. Någon textbrist har man alltså ingen anledning att klaga på. Av melodierna är väl de flesta nya, en del så fräscha att bläcket knappast hunnit torka på notbladen. Vi textförfattare har upplevt melodianskaffningen under Henrik Janssons ledning som ett mirakel. Det blåser en psalmvind nu genom landet. Den är mättad också med musik. Annars vore det helt oförklarligt. Författare som förut varit pessimistiska är nu övertygade om att också den andra texthalvan kommer att melodisättas.

Det som ger en nykaraktär åt försökshäftet – i jämförelse med förslag eller delförslag – är att visan och psalmen integrerats. Visorna är inte lagda i en klump, som man kanske alltför lätt skulle kunna hoppa över, utan infogade under de kapitelrubriker där de närmast hör hemma. Det är än så länge en brist i vismaterialet att det innehållsmässigt

inte på långt när nått ut över hela registret. Vistexterna är ofta för allmänt hållna. Om de inte tar opp eller genomför ett klart tema, och därför skulle de kunna sättas in under den ena rubriken nästan lika gärna som under en annan, har de sannolikt ingenting i en psalmbok att skaffa.

Inom kommittén har man i varje fall gjort en sak klar för sej; samma litterära och innehållsmässiga krav ska ställas på en visas text och melodi som på psalm och koral.

Varför ska man behöva ställa litterära krav på psalmen?

Det har jag kommit underfund med genom mitt samarbete med Esbjörn Belfrage, tidigare med Staffan Björk och under 30 – talet med Emil Liedgren, samtliga litteraturhistoriker med kunskap om och sinne för psalm. Det är inga jag lärt så mycket av både för bedömning och som skribent på området. De har vetenskaplig metodisk skolning och haft säkra instrument att använda. Ofta har jag tyckt i det allmänna godtycke man kan råka ut för vid mer amatörmässiga bedömningar, att de haft slagrutor i sina händer. Det är inget som har så mycket med estetik att göra. Men formen är viktig – både i inre struktur och ytterlinjer – därför att den påvisar att det innehållsligt finns sanning och sammanhang.

Därmed är vi inne på psalmens s.k. språkdräkt. Kyrkomötet har önskat en språkdräkt som passar för vår tid. Det är önskemål som framställts på ungefär liknande sätt sedan mitten av 1700 – talet. Det är också något som alltid måste hållas i centrum för uppmärksamheten. Men det kan också lätt leda till missuppfattningar och deviationer. Vi har ett talspråk, ett tidnings – mediaspråk, också ett poesispråk som ändras årtiondena ungefär som dräktmodet gör. Vad alla just nu är väl tämligen överens om är att vi måste komma bort från Wallin epokens – retorik, som den nya psalmen förkvävts av så länge. Det kan nog sägas att vi nu har lämnat den. Jag tror inte att det finns någon psalm i försökshäftet som har den klangen.

Jag tror att den enda stil som kan sättas som modell är Bibelns egna språkstilar, den högtidliga från Psaltaren, den visionära från profeterna och vardagsspråket från Nya Testamentet etc. Det är i själva verket ett väldigt språkregister man här har att röra sej över. Har man sen de nya bibelöversättningarna från Hedegård och från bibelkommittén, från utländska översättningar – också från småmässor och den nya bönboken – då har man en riktning att röra sej i. Psalmens språk är inget för sej. Det har alltid med innehållet att göra.

En psalmbok, också ett tilläggsförslag rör sej med c:a 40 ämnesrubriker. Det har alltså skiftande innehåll. Ändå är det tvärsigenom ett enda innehåll. Guds ord. Vad psalmen ska handla om eller hur den ska fungera behöver vi inte gissa oss till. Det är klart angett i Nya Testamentet. Det räcker att läsa Ef. 5:19 och Kol. 3:16.

Det är en sats som jag ständigt drivit och återkommit till. Psalmerna bygger på dogmat. Med dogmat menar jag då; det tolkade och i sitt sammanhang insatta bibelordet. Det gör att den latinska hymnen och all senare psalm stått sej genom århundradena. Thomas av Aquinos "Crux fidelis" och mycken annan psalm som det är lite av samma virke i har klarat den testen. Men de skulle nog ömkligt falla igenom vid en del testförsök som nu görs. Dogmat är det bärande skiktet. Har man det kan man sedan med fördel få med en del poesipsalm. Den kan fungera som rosettfönstren i en katedral. Få det hela genomskimrat.

När man talar om dogmat brukar man tala om det döda dogmat. Jag tycker dogmat är det mest levande kyrkan har. Tänk bara på det mest centrala ordet från nattvarden:

” Hoc est corpus meum.” Detta är min kropp. Jag har det ofta aktuellt i mitt medvetande när jag är bland människor. Då är det ett dogma som börjar brinna och blöda. Det finns inget bättre utgångsläge för psalm, social och annan.

En psalm byggd på Bibeln betyder inte ett mekaniskt återgivande. Bibelparafrazen är en psalmar som aldrig lyckats. Man kan inte heller använda alla Bibelns bilder, metaforer och symboler. Därför att de blivit utslitna och för stadsmänkor blivit främmande.

Någon gång kan en författare lyckas med att nyskapa symbolspråket utan att tappa känningen mot grundordet. Olov Hartman börjar en text så ; ” Släck de tusen bildernas skärm.” Det är aktualiserad biblisk vision.

Harry Martinsson sa vid ett samtal: ” I psalmen ska det finnas heligt svinläder.” Han menade att det ska finnas en slitstyrka i den. Vi arbetade i början av 60 – talet med en psalm som skulle ha dolda reserver. Bibelordet skulle ligga under varje rad. Vid första påseendet kan en sådan psalm verka tung och alltför massiv. Men den ger en mänska möjligheter att efter hand leva sej in i den och få mer och mer ut av den. Det är ett tyngre jobb att göra en sådan psalm än att skaka ett dussin visor ur ärmen.

Något som man kanske lite grand förbisett är att det behövs psalmer för minoriteterna. Man har väl tillräckligt belägg genom tiderna på vad psalmen – också psalmboken i sin helhet – betytt för prövade människor. Vilka psalmer är det som fungerat bäst här? Det är sådana som nr 66 ” Se Jesus är ett tröstrikt namn ” En mönsterpsalm också för vad jag kallar dogmatisk psalm.

Det finns människor i svåra lägen. Procentuellt är de kanske inte en så stor del av befolkningen. Men det är i alla fall fråga om 100 000 – tals människor; familjer som drabbats av trafikolyckor, knark, cancer, alkoholism och mycket annat. De är djupt förtvivlade och uppgivna människor. Vad för slags psalm skulle kunna nå fram till dem? Bara den psalm som ryms inom ramen av Ef. 5:19 och Kol. 3:16. Innanför den ramen är allting klart. Utanför den kan man trassla till problematiken i det oändliga.

I en gudstjänst når en psalm ner i bara en enda mänskans djup. Och blir till hjälp. Då blir det glädje i himmelen. Även om det testmässiga utslaget skulle bli kient.

Får man fram en sådan psalm kan man ha råd och utrymme för hur mycket som helst som så gott som omedelbart går hem hos nästan alla och mycket som är aktuellt just nu, även om man där kan räkna med att det är snabbt förbrukat.

Anders Frostenson